

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לד, תשמ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עתיקה ("מדרש" על משקל מְרָב), שהייתה מצויה בספרי התנ"ך של יהודי אשפנו; וקריאה זו נשתמרה דוקא בספרים העממיים, שהיו בשימוש ונדפסו וחזרו ונדפסו רק בגלילות יהדות אשפנו. הדברים יתבררו מתוך עיון בכ"י.

ההברה האחרונה רַשׁ (ברי"ש סגולה) במלה מדרש בידיש היא סיום רגיל בידיש במלים עבריות. ההברה האחרונה, שאינה מוטעמת, מבוטאת בסגול, כגון: חֵלָה (למ"ד סגולה), כְּלָה, גָּנְב, טְרָפָה, ועוד.

למעיינים במהדורות מן הזמנים ההם ("אהל רח"ל", חלק א', עמ' 315). עיין גם "אהל רח"ל", חלק ב', עמ' 237.

ח י י א ד ה א ן

פינוי-הפעול הפרוד והדבוק מנקודת ראות תחבירית ומילונית

1. פינוי הפעול הפרוד והדבוק בעבר

היו קיימות בעבר, ועדיין קיימות היום, שתי דרכים להביע את פינוי הפעול:

א. פינוי פעול פרוד. לדוגמה: ראיתי אותו.

ב. פינוי פעול דבוק. לדוגמה: ראיתו.

לעתים אנו משתמשים בדרך האחת, ולעתים בדרך האחרת. לא בדקתי סטטיסטית את השימוש בפינוי הפעול

הפרוד והדבוק, אבל, נראה לי, כי השימוש בכינוי הפעול הפרוד בלשון הדיבור רב יותר מן השימוש בכינוי הפעול הדבוק¹. השימוש בכינוי פעול פרוד או דבוק אינו קשור בנושא המשלבים בלבד, אלא, לדידי, קשור הוא בשאלה, אם אפשר להשתמש באופן חופשי באחת משתי הדרכים. גזניוס מונה את המבנים, שמשתמשים בהם בכינוי פעול פרוד ולא בכינוי פעול דבוק². יצחק לבני מונה את התנאים, שבהם השימוש בכינוי פעול פרוד הוא הכרחי³. מאחר שיצחק לבני ערך את מחקרו על לשון המשנה, אני רוצה לדון בלשון ימינו הכתובה.

2. התנאים, שבהם השימוש בכינוי פעול פרוד הכרחי הוא

- א. כשכינוי הפעול קודם לפועל. לדוגמה: אותה, את הילדה זנחתי (בנימין תמוז, בסוף מערב, עמ' 112)⁴.
- ב. במשפט חסר, שאין בו פועל. לדוגמה: אבל בעיקר אני אוהב את החיים. את הנשים. אותך. (שם, עמ' 25).

-
1. מ"צ סגל בספרו "דקדוק לשון המשנה", דביר, ת"א תרצ"ו, מציין בעמ' 155, כי "השימוש בכינוי המושא החבור מצוי קצת פחות במשנית מבמקראית".
 2. ראה גזניוס סעיף e 117.
 3. יצחק לבני, למחקר כינויי הפעול וקביעת שימושים במחובר ובמפורד, "לשוננו" כרך ה', טבת-אלול תרצ"ג.
 4. רוב הדוגמות הן מספרו של בנימין תמוז "בסוף מערב", כי בספר זה מצאתי את דוגמותי הראשונות לנושא הנ"ל.

ג. כאשר יש חוצץ בין הפועל לבין כינוי הפעול. חוצץ זה יכול להיות במבנים תחביריים שונים.

להלן חלק מן המבנים:

1. אל הפועל אפשר לצרף כינוי פעול דבוק אחד בלבד. לפיכך פעלים בעלי מושא ישיר כפול — המושא השני שלהם אינו יכול להיות כינוי פעול דבוק.

2. כאשר "אלא" חוצצת בין הפועל לבין המושא הישיר

לדוגמה:

אינני מתפנן לומר אלא זאת (בנימין תמוז, שם, עמ' 77).

3. אחרי סמיכות או ש"ע בצירוף כינוי הקניין יבוא

מושא ישיר, אך לא יבוא כינוי פעול דבוק. לדוגמה:

א. אהבת האם את בנה.

ב. ביום השני לאהבתי את נורה (בנימין תמוז, שם, עמ'

93).

ד. אל ש"ת "צריך" מצטרף כינוי פרוי בלבד.

לדוגמה: אני צריך אותך.

3. הפעלים המצריכים כינוי פעול דבוק, שאי אפשר להמיר אותו בכינוי פעול פרוי

א. פעלים עומדים, שכינוי המושא הדבוק מצטרף

אליהם במקום מלת יחס אחרת. לדוגמה:

1. הגיעתני הבשורה (בנימין תמוז, שם, עמ' 7).

2. פאתני.

- ב. פעלים רבים, אשר הצריכו בעבר כינוי פעול פרוז או דבוק, מצריכים כיום מלת-יחס אחרת⁵ או כינוי פעול דבוק בלבד. לדוגמה:
1. אחד מפקידי השגרירות הודיעני⁶, כי (בנימין תמוז, שם, עמ' 15).
 2. מן המודיעין יצאה צעירה אחת וציותני⁷ ללכת אחריה (בנימין תמוז, שם, עמ' 11).
 3. למה, בעצם, קראתני⁸ לבוא (שם, עמ' 58–59).
 4. במקום שיענני⁹ הוא משתמט (שם, עמ' 15).
 5. אָנָה, אני מצטערת, קראה נורה ובאה מן המטבח והראתני¹⁰ (שם, עמ' 46).
 6. הרשני¹¹ לראות את עצמי (שם, עמ' 104).

-
5. "המעבר את < ל כבר התחיל במקרא ופשט מפוז הארמית. בלשון חכמים גבר עוד עד כדי חילוף אוטומאטי". אבא בנדויד, לשון מקרא ולשון חכמים, פרך שני, עמ' 453.
 6. במילונו של אבן-שושן אין שום דוגמה מלשון ימינו לפועל זה. ובמילונו של פנעני יש רק: הודיע ל-.
 7. במילונו של אבן-שושן אין דוגמה מלשון ימינו לפועל זה. במילונו של פנעני יש רק: ציָה ל-. בשני המילונים אין ציָה על-.
 8. במילונו של אבן-שושן אין דוגמה מלשון ימינו. במילונו של פנעני יש מלשון ימינו רק: קרא ל-.
 9. במילונו של אבן-שושן אין דוגמות מלשון ימינו של הפועל 'ענה' בצירוף כינוי מושא דבוק ואין גם ענה ל-. במילונו של פנעני יש מלשון ימינו ענה ל- בלבד.
 10. במילונו של אבן-שושן אין שום דוגמה מלשון ימינו.
 11. במילונו של אבן-שושן קיים מלשון ימינו רק: הרשה ל-.

7. דודי העירו¹² על כך (על המשמר 19.2.82).
8. זה המקום בשבילך הבטיחני רחמימוב¹³ (בנימין תמוז, שם, עמ' 13).

12. במילוניהם של אבן-שושן וכנעני אין דוגמות מלשון ימינו.

13. במילונו של אבן-שושן יש דוגמה מלשון ימינו ל'הבטיח + פינוי מושא דבוק', אך אינו מביא מלשון ימינו דוגמה ל'הבטיח ל-'. במילונו של כנעני יש דוגמה מלשון ימינו ל'הבטיח + מושא ישיר', אך אין דוגמה מלשון ימינו ל'הבטיח + פינוי מושא פרוד', 'הבטיח + פינוי מושא דבוק', הבטיח ל-'.
ל-.

לפועל 'הבטיח' כמה משמעויות, ושתיים מהן:

1. נתן הבטחה.
 2. עשה אותו לבטוח.
- כדי להבחין בין שתי המשמעויות אנו משתמשים ב: 'הבטיח ל' או 'הבטיח + פינוי מושא דבוק' כדי להביע את המשמעות 'נתן הבטחה'.
אנו משתמשים בפועל 'אבטח' או ב-'הבטיח + פינוי מושא פרוד', כדי להביע את המשמעות 'עשה אותו בטוח'¹³.